
Mikro- historiaa makro- miehestä

Raimo Savolainen: Sivistyksen voimalla. J. V. Snellmanin elämä. Opetusministeriö/Edita 2006.1126 s.

■ Raimo Savolainen on kirjoittanut monumentaalisen elämäkerran J.V. Snellmanista.

Teos on tilausteos juhlatuotta varten ja sellaiseksi myös ulkonaisesti tehty: kuvitus ja muu ulkoasu on laadukasta työtä eikä painovirhepäholainenkaan ole päässyt iskemään muutamaa kertaa enempää. Osoituksena siitä, että teosta on kirjoitettu hyvin kauan ja osittain perustuu jo vuosia sitten tehdylle arkistotyölle, on varmaankin se, että viitteissä asiakirjojen sijoituspaikka on välillä Valtionarkisto ja välillä Kansallisarkisto.

Lähdeluettelo on jonkin verran epäortodoksisesti laadittu: siinä ei ole erikseen kategoriaa ”Julkaistut alkuperäislähteet”, jonka alle mielestäni ehdottomasti olisivat ainakin Snellmanin kootut teokset kuuluneet sen sijaan, että ne nyt on sijoitettu Kirjallisuusotsikon alle. Ovathan Snellmanin kootut teokset olleet merkittävä alkuperäislähde tälle tutkimukselle ja sen vuoksi kuuluisivat muun kuin tutkimuskirjallisuuden joukkoon. Viittaus-tekniikka on pääosin kunnossa, joissakin kohdin tosin jäin viitettä kaipaamaan ja pohti-

maan, mistä kirjoittaja asian tietää.

Kuten kirjan laajuudesta voi päätelläkin, se sisältää paljon yksityiskohtia ja on osin jopa kaunokirjallisesti kirjoitettu. Kaunokirjallisesta ilmaisusta kertokoon lause: ”Tuoreen männyn ja tervan tuoksu siivitti Johan Vilhelm Snellmanin syntymää Patience-laivan kajuutassa, Tukholman satamassa 12.5.1806.” Teoksen pikkutarkkaa esittämistyylillä kuvaa esimerkiksi lause ”Illan hän vietti yksinään kylpylässä nauttien oluttuopillisen.” (s. 243). Kulttuurihistoriallisesti teoksen monet detaljit ovat varmasti mielenkiintoisia, mutta lukijana toivoisi kyllä, että ainakin osa niistä olisi säästetty jossakin muussa yhteydessä esitettäväksi. Tällaisenaan kirjaa lukiessa välillä tulee väistämättä mieleen, ettei kirjoittaja tahdo oikein päästä ”varsinaiseen asiaan” kiinni.

Mikä teoksen ”varsinainen asia” sitten on? Kun on kysymys tieteellisestä tutkimuksesta, teoksen paha puute on, ettei se sisällä minkäänlaista johdantolukua, jossa tutkija selvittäisi tutkimuskysymyksiään, – motiivejaan ja -metodejaan ja analysoisi käyttämiään lähteitä. Viimeksi mainittua problematiikkaa käsitellään jonkin verran viimeisessä luvussa ”Aina ajankohtainen Snellman”. Huolimatta siitä, että jo kirjan nimikin ”Sivistyksen voimalla” antaa viitteen tutkimuksen punaisesta langasta, olisi sen eksplikointi ollut tarpeen tehdä. Tutkimuksen edetessä nousee esille kaksi varsinaista ns.punaista lankaa. Toinen on jo mainittu sivistysidea, se, miten Snellma-

nin sivistysajattelu nuoruudesta vanhuuteen kehittyi ja toinen on Snellmanin suhde uskoon sekä näiden kietoutuminen yhteen. Swedenborgilais-böhmeläisestä perheestä tulleen Snellmanin suhde uskoon ja hengellisyyteen oli koko hänen elämänsä ajan ristiriitainen. Snellmanin elämässä vallitsi ristiriita julkisen tiedemiehen ja yksityisen hengenmiehen välillä (alun perin hän Snellmanin oli tarkoitus valmistua papiksi). Uskonnollisuus oli silti hänen ja hänen seuraajiensa, Yrjö-Koskisen ja Meurmanin aikana tärkeä suomalaiskansallisen liikkeen käyttövoima. Nämä kaksi päälinjaa, sivistys ja uskonnollisuus, hengellisyys, ovat tutkimuksen keskeiset punaiset langat, joiden suhteen Snellmanin ajattelun kehittymistä nuoruudesta vanhuuteen teoksessa erityisesti valotetaan.

Savolainen perehdyttää lukijan perin pohjin Snellmanin filosofisen ajattelun kehittymiseen ja siihen, miten siitä muotoutui käytännön poliittinen ohjelma, suomalaiskansallinen liike. Valitettavaa mielestäni on, että Snellman – tutkimuksen perusteella kuva Snellmanin johdolla lähestulkoon jyrän lailla etenevästä suomalaiskansallisesta liikkeestä säilyy, kun sen sijaan muun viimeaikaisen tutkimuksen (esim. Katja Huuromon väitöskirja ”Perkeleen kieli”. Suomen kieli ja poliittisesti korrekti tiede 1800-luvulla, Suomen tiedeseura 2006, jota Savolainen ei näytä tuntevan, sekä Irma Sulkusen tutkimus Suomalaisen kirjallisuuden seurasta) perusteella on pystytty osoittamaan tuon liikkeen heterogeenisyys samoin

kuin se, että oli myös muita kehitysvaihtoehtoja ja henkilöitä, jotka pyrkivät suomalaisuutta määrittelemään ja kehittämään. Ei ollut mitenkään itsestään selvää, ketkä saivat ja voivat määrillä suomalaisuutta ja mitä siihen kuului. ”Pää-ukko” Snellman oli tietysti vahva hahmo, mutta vaihtoehtojakin oli. Tutkimuksessa kyllä käsitellään ”liikkeen” sisäisiä mielipide-eroavaisuuksia, mutta käsittelytavasta tulee tunne, että Snellmanin ajattelutapa ja hänen käsityksensä olivat ainoita oikeita ja siten hänen johtamansa fennomaaniliikkeen voitokas kehitys oli väistämätöntä. Ehkä nimenomaan tähän ongelmaan liittyy muutama tulkinnallinen ristiriita muun tutkimuksen kanssa: Irma Sulkunen esittää SKS:n historiassaan, että Snellman ei lainkaan arvostanut Lönnrothin Kalevalaa ja suhtautui siihen kriittisesti. Savolainen esittää asian täsmälleen päinvastoin kirjoittaen, että Snellman ”oli innostunut kansalliseepoksen syntymisestä ja antoi sen kirjoittajalle Lönnrotille suuren arvon” (s. 151).

Edelliseen liittyy myös se, että teoksesta vääjäämättä tulee sellainen tunne, että lähes kaikki hyvä ja positiivinen, mitä 1800-luvun jälkipuoliskolla tapahtui, oli lähtöisin Snellmanista. Tämän osoittavat jo teoksen eräiden päälukujen otsikot: Maailmalta Kuopioon kansakunnan herättäjäksi; Professoriksi ja isänmaallisuuden virittäjäksi; Keisarin uudistusohjelman käsikirjoittaja; Uudistusten tehokas toimeenpanija. Savolaisen tutkimuksen perusteella Snellmanista tulee myös toinen Suomen kansakoulujen

isä Uno Cygnaeuksen lisäksi ja vieläpä tätä tärkeämpikin (alaluku Kansakoulujen isyyttä jakamassa). Tuleepa Snellmanista tämän tutkimuksen perusteella Suomen rautateiden kokonaissuunnitelman laatijakin (s. 568) sekä valtiopäivien pelastaja Puolan kapinan olosuhteissa (s. 709).

Tämä ei ole uskottavaa. Savolainen kyllä osoittaa Snellmanin kirjoittaneen mitä moninaisimmista kysymyksistä ja olleen monessa mukana, mutta ei hän toki ollut ainoa toimija. Tämänkaltainen ongelma on kuitenkin yleinen elämäkertatutkimuksen ongelma: kohdehenkilöstä kasvaa usein tarkoitettua suurempi primus motor.

Teoksen teksti on hyvää ja pääosin neutraalia kieltä, mutta muutamissa kohdin tekstistä tulee liian selvästi ilmi kirjoittajan suhtautuminen käsiteltävään asiaan tai henkilöön. ”Varhaisempien fennofiilien heikkoutena oli se, että kielikansallisuuskysymystä ei osattu yhdistää valtioaatteeseen” (s. 96). Kenen mielestä heikkoutena, lukija kysyy. J. J. Nervanderista Savolainen kirjoittaa (s. 173), että ”hän laskelmoi enemmän henkilökohtaisten etujensa varmistamiseksi kuin antautui vakaumuksen vietaväksi”. Nämä muutamit esimerkit ovat hyvin arvottavia, mutta suurin osa kirjan tekstistä on neutraalia ja elävää yleiskieltä.

Näistä kriittisistä kommentista huolimatta teos on merkittävä ja tarpeellinen lisä suomalaisen historiankirjoitukseen ja se valottaa kattavasti niin Snellmanin elämänvaiheita ja uran kehittymistä halli-

tuksen arvostelijasta professoriksi ja senaattoriksi kuin hänen filosofisen ajattelunsa kehittymistäkin. Tutkimuksesta piirtyy kiitettävällä tavalla ehyt ja perusteellinen henkilökuva yhdestä Suomen historian suurmiehistä, ja vieläpä inhimillinen kuva: Savolainen kuvaa niin nuoren miehen lemmentuskaa kuin aviomiehen ja -vaimon suhdetta toisiinsa ja perheen merkitystä Snellmanille: ”Eheytynyt suhde ja toimiva perhe-elämä loivat perustan Snellmanin julkiselle toiminnalle”. Savolainen on inhimillistänyt Snellmanin mutta ei pudottanut kansakunnan kaappin päältä.

Nykyajan historiantutkijoillekin kelvannee Snellmanin ohje, ettei historioitsija saa vetäytyä kuoreensa vaan hänen tulee tuoda menneisyydestä esiin sellaista, mikä puhuttelee nykyajan ihmistä. ”Historian äänen kuullessaan filosofikin vaikenee.”

Kristiina Kalleinen